

ANITA HRNJAK

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

ŽENE, MAJKE, KRALJICE MEĐU NAMA: ODRAZ RODNIH STEREOTIPA U HRVATSKOJ FRAZEOLŠKOJ NEOLOGIJU

IZVORNI ZNANSTVENI RAD

UDK 811.163.42'373.7-055.2

811.163.42'373.43-055.2

[HTTPS://WWW.DOI.ORG/10.17234/9789533790121.10](https://www.doi.org/10.17234/9789533790121.10)

U radu se analizira nekoliko novijih hrvatskih rodno obilježenih frazema (*željezna (čelična) lady (dama); alfa-žena (alfa-ženka); žena-zmaj; žena, majka, kraljica*) koji svjedoče o novom načinu konceptualizacije žene u hrvatskoj frazeologiji pod utjecajem drugačije rodne paradigme u društvu, promijenjenih rodni stereotipa i rodni uloga. Bez obzira na određene razlike u frazeološkom značenju, svi se odnose na jake, samosvjesne, odlučne i sposobne žene te u upotrebi najčešće imaju vrlo pozitivnu konotaciju. Iako zasad nisu svi frazeografski fiksirani, primjeri njihove upotrebe dobiveni pretraživanjem hrvatskoga mrežnog korpusa potvrđuju njihov status frazema i potrebu uključivanja u buduće frazeološke rječnike.

ključne riječi: frazeološka neologija; frazeološki neologizam; rodna uloga; rodni stereotip; rodno obilježeni frazemi; žena u frazeologiji

1. FRAZEOLŠKA NEOLOGIJA U RODNO OBILJEŽENOJ FRAZEOLŠKOJ KAO ODRAZ RODNIH STEREOTIPA

Različite definicije neologije kao lingvističkog termina fokusirane su prvenstveno na leksičku razinu jezika te se govori uglavnom o neologiji kao „ukupnosti procesa koji određuju stvaranje novih riječi u vokabularu nekoga jezika“ (Muhvić-Dimanovski 2005: 3). Međutim, neologija bez sumnje prelazi granice leksičke razine jezika i može se promatrati kao vrlo životan i aktivan proces i na frazeološkoj razini jezika te je opravdano govoriti o frazeološkoj neologiji. Neologija koja rezultira promjenama u frazeološkom fondu određenog jezika specifična je utoliko što sami frazemi, za razliku od leksema, u pravilu nose značajno viši konotativni potencijal pa i sami procesi koji dovode do stvaranja frazeoloških neologizama¹ ponešto drugačiji od onih koji rezultiraju novih leksemima koji su mahom denotativnog ka-

1 U ruskoj znanstvenoj literaturi koja se intenzivno bavi neologijom u ruskoj i slavenskoj frazeologiji za nove se frazeme u određenom jeziku najčešće koriste termini *frazeološki neologizam* (rus. *фразаологический неологизм*) (Ganapol'skaja 2005, Mokienko 2003) ili *neofrazem* (rus. *неофразаема*) (Alefirenko, Semenenko 2009).

raktera. Alefirenko i Semenenko (2009: 223) ističu da nastojeći shvatiti misaoni poticaj u pozadini neofrazeologizacije treba krenuti od činjenice da frazem koji je potencijalno aktualan iz perspektive komunikacije obično zahtijeva u većoj mjeri ekspresivno-slikoviti prikaz kojim bi uspješno prenio vrijednosni odnos čovjeka prema onome na što se frazem odnosi, a u bitno manjoj mjeri njegovu objektivnu nominaciju. Drugim riječima, reprezentacija znanja o prvotnoj denotativnoj situaciji u procesu neofrazeologizacije sagledava se u specifičnom komunikativno-pragmatičkom okviru, uslijed čega se novi frazem kao „živi jezični znak pojavljuje kroz ekspresivno-asocijativni način fokusiranja smisaone energije verbaliziranog novog ili reinterpreiranog znanja koje nastaje u procesu prekrajanja i obnavljanja jezične slike svijeta“ (Alefirenko, Semenenko 2009: 225). Budući da se jezična slika svijeta neminovno mijenja uslijed promjena društvenih i kulturoloških paradigmi u određenim periodima povijesnoga razvoja različitih kultura i društvenih zajednica, frazeologija kroz procese frazeološke neologizacije vrlo jasno ilustrira i promjene dominantnih stereotipa svojstvenih tim zajednicama. U posljednje vrijeme vidljivo je to posebno u rodno obilježenoj frazeologiji² u okviru koje se stvaraju frazeološki neologizmi koji proizlaze iz potrebe drugačije ocjene aktualne stvarnosti i odnosa prema bitnim promjenama u rodnoj paradigmi i rodnim stereotipima koji prevladavaju u kolektivnoj svijesti određenih kulturološki i nacionalno specifičnih zajednica.

Proučavajući neke od tradicionalnih univerzalnih rodnih stereotipa Rjabova (2003) ih prema njihovu sadržaju dijeli u nekoliko skupina: stereotipe povezane s djelovanjem i aktivnošću, stereotipe koji se odnose na vlast i upravljanje, stereotipe povezane s kognitivnom i emocionalnom sferom te stereotipe povezane s međuljudskim odnosima. U skladu s njima muškarcima se pripisuju karakteristike kao što su snaga, poduzetnost, odlučnost ili racionalnost, a ženama osjetljivost, pasivnost, pokornost ili požrtvornost. Uz to se stereotipizaciji podvrgavaju i rodne društvene uloge muškaraca i žena te se muškarac tradicionalno povezuje sa sferom javnoga djelovanja, a žena s privatnom sferom koju čine obitelj, dom, briga o djeci, svakodnevnica. Muškarac se ponajprije doživljava kao radnik i građanin, a žena kao supruga i majka (Rjabova 2003: 125–130). Analiza provedena u okviru istraživanja hrvatske rodno obilježene frazeologije (Hrnjak 2017) pokazala je razlike u načinu na koji se na frazeološkoj razini konceptualiziraju žena i muškarac u skladu s rodnim stereotipima koji postoje u kolektivnoj svijesti govornika hrvatskoga jezika. Uz ženu kao referenta u korpusu hrvatske rodno obilježene frazeologije povezuje se nekoliko najizraženijih stereotipnih predodžbi. Potvrđen je stereotip o važnosti za ženu njene ljepote, vanjskog izgleda i načina odijevanja, a od negativnih stereotipa osobito dolazi do izražaja uvriježeno mišljenje o intelektualnoj ograničenosti žene, njenoj brbljivosti, svadljivosti i sklonosti ogovaranju, pretjeranoj emocionalnosti i s tim u vezi sklonošću javnom iskazivanju svojih osjećaja. Vidljivo je i stereotipno shvaćanje o sklonosti žene da vođena majčinskim instinktom u odnosu s ljudima zauzima pretjerano zaštitnički stav, a vrlo se negativno ocjenjuje pretjerano slobodno seksualno ponašanje i promiskuitetnost žene. U korpusu prikupljenom za analizu očituje se i stereotip o većoj važnosti bračnog statusa za ženu koja je izvrgnuta poruzi ako dugo ostane

2 Pod pojmom *rodno obilježena frazeologija* podrazumijevaju se frazemi kod kojih postoji određena rodna ograničenost ili rodna preferencija u upotrebi s obzirom na spol referenta na koji se frazem odnosi.

neudana. Osim navedenih stereotipa vidljiva je i stereotipna tradicionalna podjela rodni uloga prema kojoj je žena prvenstveno orijentirana na obitelj i dom.

Međutim, navedeni stereotipi u većini suvremenih kultura, uključujući i hrvatsku, u velikoj mjeri podliježu preispitivanju i kritici, pa se to očituje i u frazeologiji hrvatskoga jezika u pojavi i aktivnoj upotrebi novijih frazema koji se odnose na snažne, društveno aktivne i relevantne žene koje izlaze iz okvira svojih tradicionalni rodni uloga supruga i majki i u sve većoj mjeri zauzimaju istaknute pozicije u društvenoj hijerarhiji.

2. ŽENA U NOVIJIM FRAZEMIMA HRVATSKOGA JEZIKA

Nekoliko je novijih frazema koji su u upotrebi ograničeni na ženu kako referenta, a svi opisuju vrlo visoko ocijenjene karakterne osobine zbog kojih se upotrebljavaju s jasno izraženom pozitivnom konotacijom. U njima se odražava nova društveno-kulturološka paradigma svojstvena suvremenoj hrvatskoj realnosti te u skladu s njom i drugačije poimanje rodni uloga i statusa žene u društvu.

Prvi od njih je frazem *željezna (čelična) lady (dama)* koji se koristi za ženu čvrstog karaktera koja je odlučna i dosljedna u svojim stavovima, nepopustljiva i beskompromisna. Riječ je sintagmi koja je preuzeta iz engleskog jezika u obliku *the iron lady*, a prvotno je postojala i koristila se uglavnom u publicističkom diskursu u nizu svjetskih jezika (rus. *железная (стальная) леди (дaмa)*, fran. *la dame de fer*, njem. *die eiserne Dame*, španj. *la dama de hierro*, polj. *żelazna dama*, češ. *železná dama*, ukr. *залізна леді*) kao nadimak poznate bivše britanske premijerke Margaret Thatcher. Osnova metaforičke ekstenzije na temelju koje se sintagma koristila kao nadimak je prilično jasna s obzirom na to da snagu i nepokolebljivost kao karakterne osobine lako možemo povezati s pridjevskom komponentom koja upućuje na željezo, materijal izuzetne čvrstoće. Zbog uloge koju je ova cijenjena i utjecajna političarka odigrala u svjetskoj politici i činjenice da je na određeni način otvorila vrata drugim ženama za dotad dominantno mušku političku scenu, njen nadimak se počeo koristiti i kao nadimak za druge snažne i odlučne žene u svjetskoj politici, kao što su primjerice bile tužiteljica haaskog ratnog tribunala Carla del Ponte ili donedavna njemačka kancelarka Angela Merkel. S vremenom se prestala upotrebljavati isključivo u kontekstu politike, a aktualno frazeološko značenje odnosi se na žene u različitim drugim sferama javne i društvene djelatnosti, u različitim granama gospodarstva, u znanosti, sudstvu, zdravstvu i sl. Pritom se frazem odnosi na istaknute, snažne, beskompromisne žene koje su na određeni način u poziciji vlasti, tj. njihovi stavovi i odluke izravno utječu na djelovanje onih koji su u hijerarhiji ispod njih samih. Njime se odražava novi odnos rodni uloga žena i muškaraca u različitim društvenim sferama i predodžba o tome da suvremena žena koja više nije ograničena isključivo na privatnu sferu ipak mora biti osobito jaka, probitačna i odlučna kako bi se etablirala u još uvijek dominantno androcentričnom svijetu (Hrnjak 2008). Sljedeći primjeri³ ilustriraju opisano frazeološko značenje i upotrebu frazema u različitim kontekstima:

(1) *Vođa oporbe u njemačkom parlamentu i željezna lady CDU-a Angela Merkel fizičarka je po struci, a tijekom karijere promatrala je u laboratoriju kemijske reakcije.*

3 Svi primjeri pronađeni su pretraživanjem hrvatskoga mrežnog korpusa hrWaC.

(2) *A sve je počelo kada je **željezna dama** svjetskog rukometa Anja Andersen, danska reprezentativka i vlasnica zlatne olimpijske medalje iz Atlante te po mnogim izborima najbolja rukometašica svih vremena, zbog zdravstvenih problema naprasno morala prekinuti igračku karijeru. Kupila je tada mali i nepoznati klub [...] te odlučila ispisati novu dansku bajku.*

(3) *Izgleda da je odnedavno popularna androgina estetika u formi pothranjenih manekenki, heroin chica i izmučenog izgleda daleko iza nas, o čemu svjedoče sve češće kampanje, što modne što kozmetičke, u korist normalnog i prirodnog ženskog tijela. Tako se i **željezna lady** modnog svijeta Anna Wintour pobunila protiv izgladnjelih curica u fashion magazinima.*

(4) *Zakon je prisiljava na mirovinu, ali Mani Gotovac, kći poznate splitske glumice Marije Danire, poznata i kao **željezna lady** hrvatskog kazališta, i dalje se kani baviti teatro i uopće ne razmišlja o povlačenju. Tri ravnateljska mandata u kazalištima u Zagrebu, Splitu i Rijeci nisu je iscrpila, niti su otupila njezin oštar jezik.*

(5) *Taj rat s boljom TV-prošlošću i gledateljskim ukusom započeo je već ranih 1990 - ih godina u okrilju tada monopolističke Hrvatske televizije, čijim je zabavnim programom gospodarila **željezna lady** Ksenija Urličić.*

Jedan od zanimljivijih frazema koji se tek nedavno raširio u upotrebi je frazem *alfa-ženka* (*alfa-ženka*) koji se odnosi na jaku, snažnu, samouvjerenu i dominantnu ženu i često se koristi za ženu koja se vrlo uspješno probija kroz život, nerijetko zauzima visoke pozicije u različitim sferama društvene djelatnosti, općenito plijeni više pažnje, brže postiže uspjeh i lakše pronalazi partnere. Izravno je povezan s frazedom *alfa-muškarac* (*alfa-mušjak*) koji se u jeziku koristi bitno duže i poslužio je kao svojevrsni model prema kojem je i nastao frazem *alfa-žena* (*alfa-ženka*). *Alfa-muškarac* (*alfa-mušjak*) pojavljuje se u značenju 'snažan, istaknut, samouvjeren i dominantan muškarac'. Kao termin *alfa mušjak* je preuzet iz biologije za potrebe psihologije kako bi se njime opisao dominantan, samopouzdan muškarac koji u društvenoj hijerarhiji općenito ili u određenom segmentu društva zbog svojih liderskih sposobnosti zauzima neko od istaknutijih mjesta. Podrazumijeva se da je on izuzetno uspješan i poštovan, a frazem se često pojavljuje u kontekstu kojim se ističe kako je takav muškarac zbog svoje karizmatičnosti i samouvjerenosti privlačan ženama, a zbog svog financijskog i socijalnog statusa poželjan kao ljubavni ili bračni partner. Riječ je o značenju koje nastaje prenošenjem na društvenu hijerarhiju ljudi svih elemenata biološkog termina koji se prvotno odnosio na hijerarhiju vlasti u čoporu određenih životinjskih vrsta. Budući da se u biologiji svaka jedinka u čoporu, ovisno o njevoj poziciji u hijerarhijskom ustroju, označava slovima grčkog alfabeta, alfa mušjak je prvi u čoporu, predvodnik i vođa. Takav mušjak je redovito najjači i najhrabriji, čuva svoj čopor i osigurava mu egzistenciju i sigurnost te zbog toga uživa poštovanje i moć. Pritom se sve ženke u čoporu žele razmnožavati upravo s njim jer im osigurava sigurnost i dobar genetski materijal za potomstvo. Termin *alfa ženka* također postoji kako u biologiji tako i u psihologiji, ali je manje raširen s obzirom na to da je pojava ženke (žene) vođe daleko rjeđa i u životinjskim zajednicama i u ljudskome društvu. S frazeološkim se značenjem u hrvatskome jeziku u posljednje vrijeme pojavljuju oblici *alfa-žena* i rjeđe *alfa-ženka* pa bismo ga frazeografski mogli fiksirati u dva varijantna oblika kao *alfa-žena* (*alfa-ženka*). Značenje i kontekst u kojem se frazem koristi u hrvatskome jeziku ilustriraju sljedeći primjeri:

(6) *Feminizam uostalom radi na jačanju snage žena, ne na smanjivanju muškosti. Ako je očajan u pokušajima da se bar ponekad osjeća kao muškarac, dopustite da tako i bude. Možda jeste **alfa žena** koja provodi 12 sati na poslu, ubija sve pod sobom i penje se uredskom hijerarhijom brže nego hijena, no kad dođete kući, zaboravite životinjske instinkte.*

(7) *Nekoliko dana prije sastanka u New Yorku su se, osim francuskog predsjednika Sarkozyja, koji se više nigdje ne pojavljuje bez svoje **alfa-ženke** Carle, smjestili i tanzanijski predsjednik Jakaya Kikwete i čelnik UN-a Ban Ki-moon. Carla Bruni u mnogočemu trči ispred svog supruga [...] prije svega tu je manekenska, pa onda i glazbena karijera, a lijepa Carla redovito krasi i naslovnice modnih časopisa, te uvijek hoda ispred supruga.*

(8) ***Alfa žene** u zabavnoj industriji. Tko su žene s X-faktorom? Na ovoj listi nisu navedene žene koje se bave politikom, već one iz svijeta showbiznisa čiji se utjecaj proteže kroz velik broj medija i poslova.*

U hrvatskome jeziku prisutan je još jedan frazem novijega datuma koji upućuje na promjenu rodne paradigme u suvremenome društvu. Riječ je o frazemu *žena-zmaj* kojim se opisuje snažna, odlučna i sposobna žena jakog karaktera. U dubinskoj strukturi frazema je predodžba o zmaju kao zoomorfnom mitološkom biću koje u sebi spaja elemente različitih životinjski vrsta, najčešće gmazova i ptica, čime poprima nadnaravni karakter te se u naivnoj slici svijeta u određenoj mjeri približava skupini životinja koje predstavljaju opasnost za čovjeka. Smatra se da se lik zmaja razvio iz mitološkog lika divovske zmije koja se u mnogim mitologijama povezivala s ženskim načelom plodnosti i vodenom stihijom, ali i s muškim načelom plodotvornosti (Tokarev 1987: 326–327, 387–388). S vremenom se u liku zmaja spajaju karakteristike gornjeg i donjeg svijeta, utjelovljene u elementima ptice i gmaza, a jača njegova negativna simbolika povezana sa simboličkim potencijalom zmije koja je obavezno prisutna u zoomorfnom ustrojstvu tog mitološkog bića. To je osobito karakteristično za slavensku mitologiju u kojoj zmaj postaje utjelovljenje vodenog, podzemnog svijeta i nositelj principa zla, pa se često javlja motiv junaka koji ubija zmaja i time oslobađa djevojke koje mu ljudi donose kao žrtvu (Tolstoj 2012: 330–333). Jedna od prepoznatljivih osobina mitološkog zmaja je i njegova sposobnost da riga vatru koja pridonosi dojmju moći i potencira njegov zastrašujući karakter. Kao frazeološka komponenta zmaj se poistovjećuje s jakom ženom koja vođena svojim sposobnostima i čvrstim karakterom sve više hrabro zauzima pozicije u društvu koje su donedavno bile rezervirane isključivo za muškarce. Ponekad se frazedom *žena-zmaj* vrlo općenito opisuje snažna žena koja se sa svakodnevnim životnim izazovima i poteškoćama nosi s osobitom hrabrošću i odlučnošću, ali ga izuzetno često nalazimo i u kontekstu kojim se ističe kako samo snažna, hrabra i probitačna žena može uspjeti u politici, gospodarstvu i raznim drugim područjima javnog djelovanja u kojima su ranije glavne pozicije zauzimali uglavnom muškarci. Zanimljivo je da ovaj frazem vrlo često susrećemo i u kontekstu kojim se ističe da se radi o ženi koja uspješno uspjeva spojiti privatni i poslovni život, te je pritom jednako uspješna i u jednom i u drugom. U ovakvom kontekstu frazem u najvećoj mjeri oslikava vrlo delikatan položaj žene u suvremenom društvu koja je, da bi se smatrala uspješnom, primorana pomiriti rodnu ulogu majke, odgajateljice i čuvarice obitelji kakva se oduvijek stereotipno pripisivala ženama i novu rodnu ulogu koja se ranije stereotipno pripisivala muškarcima, ulogu žene koja gradi poslovnu karijeru i ravnopravno s muškarcima sudjeluje u javnome životu (Hrnjak 2014).

Leksem *zmaj* kao frazeološka komponenta utječe na stvaranje značenja i konotacije frazema na taj način da osobine odvažnosti i energičnosti izmišljenog zoomorfnog bića metaforičkim prijenosom postaju karakterne crte žene kao referenta na koji se frazem odnosi. Pritom se podrazumijeva da su te karakterne crte nadasve poželjne i pridonose samoostvarenju žene kao društvenoga bića, te frazem *žena-zmaj* dobiva nedvojbeno pozitivnu konotaciju. Vidljivo je to iz sljedećih primjera:

(9) *Olivia Pope možda na prvu izgleda krhko, ali je žena zmaj koju nitko ne može zastrašiti i koja će vrlo uspješno dotući svakoga tko joj stane na put.*

(10) *Pravi im se posao razgranao dok je Fižulić bio ministar gospodarstva, a njegova supruga Biserka, žena zmaj, vodila tvrtku. U te dvije godine bogatstvo im se povećalo za 11 milijuna eura.*

(11) *Naime, još prošlog petka ministrica Dati je bila u rađaonici, a već jučer se posve normalno pojavila u svom kabinetu. Mnogi govore o ženi zmaju, hrabroj majci koja stiže sve te kojoj ništa ne može stati na put. Uostalom, ministrica Dati prošla je dug put do čelne žene ministrice pravosuđa, a koji je započeo u skromnoj obitelji sjevernoafričkih imigranata.*

Svi navedeni frazemi na određeni način postaju odraz suvremenoga hrvatskog društva u kojima žene na velika vrata ulaze u sva područja javnoga života te zauzimaju pozicije koje su ranije bile rezervirane isključivo za muškarce, a njihova pozitivna konotacija pridonosi frazeološkoj konceptualizaciji žene koja odstupa od tradicionalnih stereotipa i poimanja o rodnim ulogama žene. U taj niz frazema hrvatskoga jezika možemo upisati i najnoviji među njima prema trenutku nastanka – frazem *žena, majka, kraljica*.

3. TKO JE I KAKVA JE ŽENA, MAJKA, KRALJICA?

Ustaljenu sintagmu *žena, majka, kraljica* definitivno možemo smatrati frazemom koji se odnosi na jaku, sposobnu ženu koja s lakoćom spaja različite rodne i životne uloge te se s uspjehom ostvaruje kako na privatnoj tako i na profesionalnoj razini. U jezik je ušao pod utjecajem popularne glazbene kulture kao dio stihova pjesme „Bižuterija“ hrvatske pjevačice Jelene Rozge⁴ koji glase: „[...] idi pa priznaj da sam ja sve u jednom – žena, majka, kraljica!“. Njegovo frazeološko značenje vrlo jasno propituje i kritizira tradicionalne rodne uloge žene svojstvene dominantno patrijarhalno orijentiranom hrvatskom društvu. Tradicionalno se muškarac povezuje sa sferom javnoga djelovanja na kojoj se ostvaruje kao radnik i građanin, društveno relevantan i utjecajan, a žena s privatnom sferom koju čine obitelj i dom na kojoj se ostvaruje prvenstveno kao supruga i majka. Ukoliko pretpostavimo da je leksem *žena* u ovome slučaju upotrijebljen u značenju ‘supruga’, možemo reći da se prve dvije komponente frazema odnose upravo na spomenute dvije najistaknutije tradicionalne rodne uloge žene, ulogu supruge i majke. Moguće je i tumačenje da se prva komponenta odnosi općenito na odraslu osobu ženskoga spola, a u skladu je s tradicionalnim rodnim stereotipom prema kojem su ljepota, privlačnost, dotjeranost karakteristike koje treba imati

4 Iz perspektive lingvokulturologije ovaj bismo frazem mogli nazvati i lingvokulturemom s obzirom na navedeno podrijetlo koje je nedvojbeno povezano s precedentnim tekstom.

svaka „prava“ žena, odnosno ono što joj osigurava ženstvenost. U oba slučaja treća komponenta na određeni način objedinjuje prve dvije opisujući ženu koja je sposobna u sebi spojiti više uloga kao kraljicu, odnosno, u prenesenom značenju ovoga leksema, ženu koja je prva i najbolja u čemu. Često se ovim frazemom opisuju javnosti poznate žene kako bi se naglasilo da su postale uspješne i zadovoljne, a da pritom nisu žrtvovala ni svoj privatni ni svoj profesionalni život i karijeru. Vrlo dobro to ilustrira sljedeći primjer:

(12) *Nikolina Pišek je ultimativno najpoželjnija žena cijele regije i san svakog muškarca. Ona je čisti primjer da izgled i pamet mogu imati savršenu simbiozu. Savršena voditeljica, izvrsna glumica i sjajna majka. Sve u jednom, žena, majka, kraljica.*

Svijest o tome da žena treba biti samouvjerena i ponosna na svoju sposobnost da se ostvaruje na više razina i igra više od jedne životne uloge donosi u ovome frazemu i jednu sasvim novu perspektivu propitivanju rodni uloga. Za razliku od prethodno spomenutih novijih hrvatskih frazema koji prvenstveno dovode u pitanje tradicionalne rodne stereotipe i odražavaju novu stvarnost u kojoj žene u sve većoj mjeri zauzimaju utjecajne pozicije u društvenoj hijerarhiji, frazem *žena, majka, kraljica* potvrđuje važnost samosvijesti žena čak i u situacijama kada nisu u fokusu javnoga života. Drugim riječima, frazemom se ističe da bi svaka žena trebala biti svjesna svojih mogućnosti da se realizira kao vrijedan sudionik društva na više različitih razina vlastitog života i na određeni način poprima status svojevrsnog feminističkog slogana. Vidljivo je to u sljedećem primjeru upotrebe ovoga frazema:

(13) *Pozdrav svim radnicama DTR-a. Vi ste žene, majke, kraljice. Ne odustajte od svojih plaća!*

Pretraživanjem mrežnoga korpusa hrWaC potvrđena je prilično česta upotreba varijantnih oblika ovoga frazema u kojima u pravilu prve dvije imeničke komponente ostaju nepromijenjene, a treća se mijenja, pa bismo čak mogli govoriti o postojanju frazeosheme *žena, majka, X* kojom se opisuje žena koja uspješno spaja ulogu supruge i majke s različitim drugim profesionalnim i poslovnim ulogama. To mogu biti najrazličitije uloge – od uspješne poslovne žene, poduzetnice, znanstvenice, braniteljice, studentice do danas vrlo aktualnih blogerica, vlogerica ili influencerica kao što je vidljivo iz sljedećih primjera:

(14) *Žena, majka, poduzetnica koja je uspjela. Kad kažem uspjela – mislim da ima uspješan biznis i da je zadovoljna sama sa sobom i sretna. Da te nigdje ništa ne grize i ne žulja. Ni osjećaj krivnje, ni loš partner, ni sinova jedinica iz lektire.*

(15) *Žena, majka, znanstvenica [...] Majci znanstvenici jednako je važno otkriće Sumameda i prvi zubčić njezine bebe, na nama je da je pratimo u otkrićima novih antibiotika i radosti majčinstva s jednakim entuzijazmom, oduševljenjem i potporom.*

(16) *Žena, majka, braniteljica: UDVDR RH poziva sve braniteljice sa područja Imotske krajine na obilježavanje Dana hrvatskih braniteljica, koje će se održavati 25.05.2019. godine u Solinu i Splitu.*

(17) *Žena, majka, studentica [...] U pauzama dojenja i mijenjanja pelena, dok je beba spavala, uzimala sam knjige i učila.*

(18) *Ivana Blažoti Mijoč: žena, majka, šminkerica [...] jedna je od prvih beauty blogerica i vlogerica na našim prostorima, influencerica s više od 26.000 followera na Instagramu, osnivačica portala Šminkerica i Tester boxa [...]*

O prepoznatljivosti i raširenosti ovakve frazeosheme u upotrebi svjedoči činjenica da se najčešće pojavljuje u naslovima publicističkih tekstova kako bi privukla pažnju čitatelja te primjeri kada se koristi s istim ciljem privlačenja pažnje kao naslov knjige, brošure ili naziv određenih manifestacija. Na primjer, susrećemo ju u naslovu knjige autorice Anite Sertić Kurtušić „Žena, majka i nečija kraljica“, u naslovu publikacija udruge BaBe o usklađivanju obiteljskih obaveza i plaćenog rada u Hrvatskoj „Žena, majka, radnica“, u nazivu okruglog stola Udruge dragovoljaca i veterana Domovinskog rata „Žena – majka – ratnica“, u nazivu izložbe ratnih fotografija u sklopu susreta braniteljica Republike Hrvatske „Žena, majka, ratnica“, sve do šaljivog naziva pjesme Šajete „Žena, majka, predsjednik“ u kojoj se asocijacijama na prvu hrvatsku predsjednicu Kolindu Grabar Kitarović parodiraju stihovi Jelene Rozge koji su indirektno i bez ikakve namjere hrvatski jezik obogatili za jedan frazem.

4. ZAKLJUČAK

Na frazeološkoj razini jezika jasno se očituje rod kao društveno-kulturološka kategorija koja osobi, ovisno o pripadnosti određenom biološkom spolu, pripisuje niz osobina, normi ponašanja i rodnih uloga, a rodno obilježeni frazemi postaju sredstvo jezične reprezentacije na taj način shvaćene kategorije roda i rodnih koncepata ženstvenosti i muškosti. Stoga ne čudi da su se u hrvatskome jeziku u posljednje vrijeme počeli koristiti frazemi koji na vrlo sličan način odražavaju promjenu tradicionalne dominantne rodne paradigme u društvu. Frazemi *željezna (čelična) lady (dama)*, *alfa-žena (alfa-ženka)*, *žena-zmaj* te *žena, majka, kraljica* zorno ilustriraju način na koji su se promijenili rodni stereotipi o ženama i s njima povezane rodne uloge žena. Bez obzira na neznatne razlike u značenju svi se odnose na snažne i samosvjesne žene koje u različitim sferama javnoga djelovanja ravnopravno staju uz bok muškarcima, česti su u upotrebi i najčešće se koriste s vrlo pozitivnom konotacijom. U postojećim frazeološkim rječnicima fiksirana su tri od četiriju ovdje navedenih i analiziranih frazema – *željezna dama (lady)*, *žena-zmaj* i *alfa-ženka*⁵, a posljednji, sudeći prema podacima iz korpusa, svakako bi trebao naći svoje mjesto u nekom od budućih frazeoloških rječnika hrvatskoga jezika.

5 Frazem *alfa-ženka* zabilježen je u *Rječniku hrvatskih animalističkih frazema*, ali samo u tom obliku. Varijantni oblik *alfa-žena* ne nalazimo ni u jednom od postojećih frazeoloških rječnika hrvatskoga jezika.

LITERATURA

- Alfirenko, Semenenko 2009 = Алефиренко, Николай Федорович, Семененко, Наталия Николаевна, *Фразеология и паремология*, Флинта – Наука, Москва, 2009.
- Ganapol'skaja 2005 = Ганопольская, Елена Владимировна, „Неология во фразеологии“, *Общество. Коммуникация. Образование*, 111, 2010., стр. 183–189.
- Hrnjak, Anita, „Tko su i kakve su *željezne dame*?“, u: *Slowo. Tekst. Czas IX. Czlowiek w przestrezeni slownika i tekstu*, Aleksijenko, Mihail, Hordy, Mirosława (ur.), Print Group Sp. z.o.o., Szczecin, 2008., стр. 42–51.
- Hrnjak, Anita, „Žene, zmajevi i opasne životinje. O nekim elementima konceptualizacije žene u hrvatskoj i ruskoj frazeologiji“, u: *Životinje u frazeološkom ruhu*, Vidović Bolt, Ivana (ur.), Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, FF-press, Zagreb, 2014., стр. 137–152.
- Hrnjak, Anita, *Frazeologija u rodnome okviru. Rodni elementi u hrvatskoj i ruskoj frazeologiji*, Knjigra, Zagreb, 2017.
- Mokienko 2003 = Мокієнко, Валерій Михайлович, *Новая русская фразеология*, Uniwersytet Opolski: Instytut Filologii Polskiej, Opole, 2003.
- Muhvić-Dimanovski, Vesna, *Neologizmi: Problemi teorije i primjene*, FF Press, Zagreb, 2005.
- Rjabova 2003 = Рябова, Татьяна Борисовна, „Стереотипы и стереотипизация как проблема гендерных исследований“, *Личность. Культура. Общество*, 15–16, 2003., стр. 120–139.
- Tokarev 1987 = Токарев, Сергей Александрович (глав. ред.), *Мифы народов мира*, Советская энциклопедия, Москва, 1987.
- Tolstoj 2012 = Толстой, Иван Иванович (ред.), *Славянские древности. Этнолингвистический словарь*, Т. 5, «Международные отношения», Москва, 2012.
- Vidović Bolt, Ivana; Barčot, Branka; Fink Arsovski, Željka; Kovačević, Barbara; Pintarić, Neda; Vasung, Ana, *Rječnik hrvatskih animalističkih frazema*, Školska knjiga, Zagreb, 2017.

**ЖЕНЩИНЫ / ЖЁНЫ, МАТЕРИ, КОРОЛЕВЫ МЕЖДУ НАМИ:
ОТРАЖЕНИЕ ГЕНДЕРНЫХ СТЕРЕОТИПОВ В ХОРВАТСКОЙ
ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКОЙ НЕОЛОГИИ**

В статье анализируется несколько в последнее время появившихся хорватских гендерно маркированных фразеологизмов, в которых отражается новый способ концептуализации женщины в хорватской фразеологии под влиянием другой гендерной парадигмы в хорватском обществе и других, измененных гендерных стереотипов и гендерных ролей – *željezna (čelična) lady (dama)* (железная (стальная) леди (дама)), *alfa-žena (alfa-ženka)* (альфа-женщина (альфа-самка)), *žena-zmaj* (женщина-дракон) и *žena, majka, kraljica* (женщина / жена, мать, королева). Несмотря на определенные различия во фразеологическом значении, все анализируемые фразеологизмы относятся к сильным, самоуверенным, решительным и способным женщинам, а употребляются чаще всего с положительной коннотацией. Хотя до сих пор не все из них фразеографически фиксированы, примеры их употребления, найденные в интернет корпусе хорватского языка, подтверждают их активный фразеологический статус и потребность их включения в будущие фразеологические словари.

Ключевые слова: фразеологическая неология; фразеологический неологизм; гендерная роль; гендерный стереотип; гендерно маркированные фразеологизмы; женщина во фразеологии